

O formă de luptă care ia o deosebită amploare în epoca despre care vorbim e haiducia. Amplificată de rezistența prin fugă a țăranilor la recrutare și de fenomenul tot mai larg al dezertării din armată, haiducia devine o adevărată teroare pentru autorități și stăpîni, creîndu-se o stare generală de nesiguranță. Măsurile febrile care se iau pentru preîntîmpinarea formării cetelor de haiduci (în limbajul oficial „tilhari”, „hoți”) reflectă cu prisosință pericolul pe care-l reprezintă activitatea lor pentru cei privilegiați. Confiscarea armelor țăranimii, controlul asupra vinzării armelor și prafului de pușcă, supravegherea pădurilor, drumurilor, arestarea celor suspecti, adunarea satelor risipite, dărîmarea hanurilor, circiumilor suspecte, controlul sever asupra străinilor pentru a împiedica pătrunderea unor instigatori, sînt doar cîteva elemente din acest complex de măsuri². Dieta ține pasul cu autoritățile administrative creînd cadrele legislative necesare unei activități eficiente de reprimare a mișcărilor țăărănești. Restabilirea forurilor de judecată ale stăpînilor de pămînt asupra țăranilor, reintroducerea pedepselor corporale în locul celor bănești, rezistența înversunată împotriva desființării unor anacronisme ale sistemului judiciar ca pedepsele cu mutilarea și tortura sau față de extinderea dreptului de grațiere a celor condamnați la moarte — sînt expresii elocvente ale tendinței de a păstra neatinse prerogativele aparatului represiv îndreptat împotriva mișcărilor populare³.

La aceste măsuri generale se adaugă apoi cele concrete, imediate, luate în momentele de cumpănă. Astfel, în 1793—1794, sînt organizate adevărate campanii pentru stîrpirea haiduciei. În vederea izolării cetelor de haiduci de susținătorii lor sînt emise circulare care promit recompense celor ce-i vor preda vii sau morți, tînuitorilor punîndu-li-se în schimb în vedere pedepse aspre⁴.

Măsurile luate s-au dovedit a fi însă inefficiente, acțiunile haiducești continuînd cu și mai mare putere în diferite părți ale țării. Se cunosc date de pildă despre amploarea deosebită a haiduciei între 1792—1795 în Bihor⁵. Ordonanța gubernială pe care o publicăm în anexa acestei lucrări reflectă o stare de fapt asemănătoare în părțile de sud-est ale Transilvaniei. Este vorba de o ordonanță tipărită în limba română de guberniul Transilvaniei în 28 septembrie 1795 cu numărul 5554⁶ în vederea lichidării

² *Istoria României*, III, p. 843.

³ Protocolul dietei din 1790—1791, Cluj, 1832, p. 509, 622; Anexa, p. 68—69; Protocolul dietei din 1792, Cluj, f.a., p. 333, 351, 388; Protocolul dietei din 1794—1795, Cluj, f.a. p. 307; „firea locuitorilor acestei țări necesită pedepse cît mai aspre și înfricoșătoare pentru menținerea liniștei publice” (traducerea noastră. N. A.).

⁴ I. Sabău, *Din lupta țăranimii...*, p. 230.

⁵ Mihail Dan, Petru Bona, *Frămîntări țăărănești în Bihor la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XV, 1972, p. 443—450.

⁶ Biblioteca Filialei Academiei R.S. România din Cluj-Napoca, Fond Unitariceni, pachet 14, nr. 883 (1 f., tipărită la Cluj, tipografia lui Martin Hochmeister). Textul ordonanței este inedit. Tipăritura a fost descrisă bibliografic în: A. Veress, *Erdély és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtatványok (1544—1803)*, Cluj, 1910, p. 76; Idem, *Orînduiele românești vechi tipărite în Ardeal (1744—1848)*, în *Revista arhivelor*, 1924—1926, I, p. 354; *Bibliografia românească veche*, IV, București, 1944, p. 111, nr. 250; Barbu Theodorescu, *Repertoriul cărții românești vechi 1508—1830*, în *Biserica ortodoxă română*, LXXVIII, 3—4, 1960, p. 352; *Magyarország bibliográfiája 1712—1860*, V, Budapesta, 1971.

„tilharilor și hoților“ care au sporit în munții și pădurile din ținuturile Brașov, Făgăraș și Trei Scaune fără a putea fi prinși „măcar că de mai multe ori și încă cu o mare laolaltă adunare de oameni s-au cercat după dinșii“. Aceste adevărate expediții — ne spune mai departe ordonanța — nu au avut succes pentru că locuitorii „nu numai una înțeleg cu tilharii, ci încă îi și ascund“ sau „avînd mare frică și teamere de dinșii, nu îndreznesc a-i da afară“. Nici cei care pleacă în urmărirea lor „nu să sârguesc cu toată hierbințală ca să-i prinză“. Pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, Guvernul instituie o recompensă de 100 de zloți pentru cei care predau vii și 50 de zloți pentru cei care-i predau morți pe haiduci. Tăinuitorii sînt amenințați cu pedepse cumplite pînă la pierderea vieții. În sfîrșit, haiducii care se predau de bunăvoie vor fi amnistiați, iar dacă ajută și la prinderea celorlalți vor beneficia de recompensele amintite.

Măsurile preconizate de această ordonanță nu reprezintă o noutate față de cele încercate înainte fără succes. Ceea ce însă le conferă șanse în plus este tipărirea în limba română pentru a le spori audiența în rîndul locuitorilor din ținuturile amintite. Aceste speranțe ale autorităților nu s-au dovedit însă îndreptățite. Legăturile între haiduci și poporul din părțile în care activau n-au putut fi întrerupte, iar haiducia a proliferat și în deceniile următoare. Ansamblul de măsuri cuprinse într-un adevărat cod al represiunii la dieta din 1810—1811, între care un articol special este destinat combaterii haiduciei, oferă dovada elocventă în acest sens⁷. Astfel pe drept cuvînd cele două decenii următoare răscoalei din 1784 reprezintă „o perioadă de teamă chinuitoare de reîntoarcere a vremii lui Horea“⁸ pentru privilegiații din Transilvania.

ANEXA

5554.1795.

În numele preînălțatului împăratului romanilor Frantișc al doilea marelui prințip țării Ardealului, domnului domnului noao preamilstivului.

Din mai multe, încoace de cătră Ținutul Haromsicului și Făgărașului trimise înștiințări, au priceput crăiască Gubernie, cum că, atît în mai sus numite ținuturi, după cum și în ținutul Brașovului, așa și la păduri și la munți, carii să află în cuprinsul acestor ținuturi întru atît s-au sporit și înmulțit tilharii și hoții, cît acum prea multe prăzi și tilhării și hoții, ba încă și ucigări au început de cătră ei a să face în aceale părți, fără de a putea prinde pre vreunul dintre ei, măcar că de mai multe ori și încă cu o mare laolaltă adunare de oameni s-au cercat după dinșii la munți și la păduri ca să-i prinză și să-i sprijănească. Încă și această au cunoscut Crăiasca Gubernie, că poteră, sau goană, cară să făcea și să face după aceștia tilharii și hoți, de o parte pentru aceia n-are nici o meargerea înainte sau sporiu, pentru că și însuș oareș carii din lăcuitorii a acestor numite ținuturi, nu numai una înțeleg cu tilharii, ci încă îi și ascund și pitulă pre ei, sau avînd mare frică și teamere de dinșii, nu îndreznesc a-i da afară și a-i pradosi. De alta parte iareș pentru aceia nu să pot prinde acei tilharii și hoți, pentru că lăcuitorii locurilor, carii mearg în poteră și în goană, din pricin acum arătate nu să sîrguesc cu toată hierbințală ca să-i prinză.

⁷ Protocolul dietei din 1810—1811, Cluj, 1811, p. 1160, 1172. În introducerea articolului de lege privind haiducia se spune: „quia crimen latrocinii in Principatu Transylvaniae haud infrequens est“.

⁸ Tóth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*, București, 1955, p. 159.

Dirept aceasta nu s-au lăsat Crăiasca Gubernie a nu face despre iztirşirea tilharilor şi hoţilor, folositoare rinduieli; însă cum mai nădinadins şi cu mai mare hierbinţală să să pornească lucrul în treaba iztirşirii tilharilor şi hoţilor, de bine au aflat crăiască Gubernie tuturor de obşte prin acest patent a înştiinţat cum că la oameni aceaia, carii prinzind pre vreun tilharius sau hoţu dintre aceştia, înil vor aduce viu la mina tistului sau la diregătorii cea mai de-aproape, o sută de zloţi nemţeşti, iară la ceaia ce pre un tilharius sau hoţu mort înil vor aduce şi-l vor arăta la faţa tistului său, cincizeaci de zloţi nemţeşti să vor da numai decit la mina.

Încitu-i iarăş despre oamenii aceaia, carii vor cuteza pre tilharii şi pre hoţii în casa sa, cuprinzându-l, a-i pitula şi a-i ascunde, sau locul acela în care să ţiu şi pribejenesc şi poposesc, ştiindu-l, tisturilor şi diregătorilor nu l-ar descoperi, adecă nu l-ar da afară, trebue ştiut, cum că unii ca aceştia oameni cu bună seama după aflarea faptei lor şi împrejurarea lucrului, nu numai cumplit să vor pedepsi, ci şi cu pierderea vieţii sale vor avea a răspunde de o întimplare ca aceasta.

Tilharilor acelor, sau hoţilor iarăş, carii încetind de a mai urma faptelor celor reale, şi vieţii lor mult primejdioase, s-ar întoarce la viaţa cea cu bună rinduială şi soţiile sale sau locurile lor, în care să ţin şi stau ascunşi, le-ar descoperi, dind mina de ajutoriu şi mijloc, cum aceştia mai leasne şi mai uşor s-ar prinde şi strimtori, cu bună seama şi nezmintit, nu numai viaţa, ci încă şi cea mai miche pedeapsă, făcind așa, etra să va, încă şi din plata cea hotărâtă, pentru tilharii şi hoţii carii să vor prinde şi sau morţi sau vii să vor aduce de cătră ei, să vor împărteşi. S-au dat din Crăiascul Gubernium al Ardealului în Cluj în luna lui septemvrie în 28 de zile 1795.

Grof Banfi, gubernator.

David Sichel, canţelar.

David Vaina, secretar.

EINE IN RUMÄNISCHER SPRACHE GEDRUCKTE GUBERNIALVERORDNUNG ÜBER DIE HAIDUKEN (FREISCHÄRLER) IN SÜDOSTSIEBENBÜRGEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Reformen Josephs II. führten zu keinen strukturellen Veränderungen der Lage der Bauernschaft, so daß deren Bewegungen unter verschiedensten Formen weitergeführt wurden. Die neuen Lasten, die während des Krieges gegen Frankreich auferlegt wurden, bewirkten eine Verschärfung der Unruhen. Eine besonders verbreitete Kampfform war das Freischärlertum (Haidukentum), das im Jahre 1795 in Südostsiebenbürgen, vor allem in der Gegend von Kronstadt (Braşov), von Fogarasch (Făgăraş) und den Drei Stühlen große Ausmaße annahm. Die in rumänischer Sprache gedruckte Gubernialverordnung, deren Text wir veröffentlichen, widerspiegelt das Ausmaß dieses Phänomens, die Zusammenarbeit der Bevölkerung mit den Haiduken und die Maßnahmen, durch die die Behörden, übrigens erfolglos, diese Bewegungen zu bekämpfen versuchten.